

GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE HÜKÜMET ETKİNLİĞİ, HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE EKONOMİK REFAH ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ

Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ¹

Özet

Hükümet etkinliği, karar alma sürecinde önemli bir faktördür ve ülkeleri ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi vb. birçok alanda etkileyebilmektedir. Hükümet etkinliğinin iyi olduğu bir ülkede, karar alma süreci daha objektif ve hızlı bir şekilde işleyebilecek ve ülkenin gelişmişliği ile refahı üzerinde rol oynayabilecektir. Karar alma sürecinin yasal ve etkin şekilde işlenmesi, hukuk sisteminin gelişmiş düzeyde olması, hukukun üstünlüğü gibi birçok faktör ekonomik büyüme ve sosyal refah dinamikleri açısından ülkelerin refah düzeyi doğrudan etkilemektedir. Bu çalışmada, Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testinden yararlanılarak 29 geçiş ekonomisinde 2007-2017 döneminde hükümet etkinliği, hukukun üstünlüğü ile ekonomik refah arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışma sonucunda, hükümet etkinliği ve hukukun üstünlüğü ile ekonomik refah arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hükümet Etkinliği, Hukukun Üstünlüğü, Ekonomik Refah, Emirmahmutoğlu ve Köse Nedensellik Testi

The Causality Relationship Between Government Effectiveness, The Rule Of Law and Economic Welfare In Transition Economies

Abstract

Government effectiveness is an important factor in the decision-making process, and their countries are economic, social, cultural, political, etc. it can affect many areas. In a country where government effectiveness is good, decision-making will be more objective and effective play a role in the country's development and prosperity. Many factors, such as the legal and effective functioning of the decision-making process, the advanced level of the legal system, the rule of law, directly affect the welfare level of countries in terms of economic growth dynamics. In this study, Emirmahmutoğlu and Köse (2011) investigated the relationship

---

¹ Dr. Öğr.Üyesi, Uşak Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, mahmut.sasmaz@usak.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-9485-3933

between government effectiveness and the rule of law and economic prosperity in 29 transition economies in 2007-2017 by using causality test. As a result of the study, the relationship between government effectiveness, the rule of law and economic well-being was found to be bi-directional causality.

Key Words: Government Effectiveness, Rule of Law, Economic Welfare, Emirmahmutoğlu and Kose Casuality Test

Giriş

1960'lı yılların sonrasında sosyal refah devleti anlayışının gelişmesi ile birlikte ülkeler refah seviyesinin yükseltilmesine daha çok önem vermeye başlamışlardır. Legatum Enstitüsü tarafından yayınlanan ve 150 ülkeyi kapsayan refah endeksi verilerine göre, 2007 yılı ortalaması 58,6 iken bu oran 2018 yılında 60,6 olarak gerçekleşmiştir (Legatum Institute, 2019a). Ülkeler ekonomik büyüme, kalkınma ile gelişmişlik seviyelerini arttırmaya çalışırken buna ek olarak refah düzeyi için politikalar belirlemektedirler.

Siyasal karar alma mekanizması hükümetlerin uygulayacağı politikaların belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Alınan kararlar sadece sosyal, siyasi etiklere sahip olmamakla birlikte aynı zamanda etkin ekonomik sonuçlara neden olmaktadır. Bu açıdan hükümet etkinliğinin belirleyici bir rol oynadığı ifade edilebilir. Örneğin, hükümet etkinliğinin iyi olduğu bir durumda daha objektif ve hızlı bir şekilde karar alınabilecek ve ülke adına önemli politikalar hızla hayata geçirilebilecektir. Hükümet etkinliğine bağlı olarak ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi vb. alanlarda yaşanan atılımlar ile gelişmişlik ve refah seviyesi de önemli ölçüde etkilenmektedir.

Hukukun üstünlüğü diğer bir ifadeyle yasallık, siyasi karar alma sürecinde etkili olan diğer bir değişken olarak belirtilebilir. Oluşturulan plan, program ve politikaların yasallığı; alınan kararlarda hukuka riayet; kararların yasal zeminde işlemesi gibi durumların varlığında karar alma süreci daha sağlıklı işleyebilecektir. Bunun sonucunda, ülkenin çeşitli alanlarda gelişmesi sağlanacak ve refah seviyesi yükselebilecektir. Buradan hareketle ülkelerde hükümet etkinlik düzeyi ile hukukun üstünlüğünün gelişmişlik göstergesi olarak ekonomik refah düzeyi üzerindeki etkisini incelemek önemli olmaktadır.

Bu çalışmada, Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) yöntemi kullanılarak 29 geçiş ekonomisinde 2007-2017 döneminde hükümet etkinlik düzeyi, hukukun üstünlüğü ve

ekonomik refah arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada ilk olarak teorik çerçeveden bahsedilmiş ve 29 geçiş ekonomisinde hükümet etkinliği, hukukun üstünlüğü ve ekonomik refah düzeylerinin 2007-2017 dönemindeki seyri verilmiştir. Daha sonra bu konuda yapılan ampirik çalışmaların literatür taramasına geçilmiş ve veri ve yöntem açıklanmıştır. Ardından ampirik analize geçilmiş, ekonometrik analizde kullanılan testlerin metodolojisine yer verilmiş ve sonuçlar sunularak yorumlanmıştır. Son olarak genel bir değerlendirme yapılarak, öneriler sunulmuş ve çalışma neticelendirilmiştir.

I. Teorik Çerçeve

Yönetişim meseleleri, medeniyetin başlangıcından bu yana toplumların ayrılmaz bir parçası olmuştur. Özellikle de hangi değerlerin etik, davranış kuralları ve adaletle ilgili olarak korunmaları gerektiği, toplumların nasıl örgütlenmesi gerektiği ve kimlerin yetki ve otoriteye sahip olması gerektiği konusu tartışılmalıdır. Genellikle geniş bir ağa sahip olan eski kutsal yazılar, bu tür meselelere ilk cevap verenler olmuştur. Yüzyıllar boyunca, Konfüçyüs, Kautilya, Aristo, Rousseau, Adam Smith ve Karl Marx da dahil olmak üzere çok uzun bir filozof konuyla ilgili görüşlerini bildirmiştir (Chibba, 2009: 79).

Bir ülkenin kalkınması ulusal anlamda hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü kalkınmanın gerçekleştirilmesi iyi yönetişimin ve kalkınma yönetiminin etkin bir şekilde uygulanmasına bağlıdır. Bu süreç, gelişmiş ekonomi ve vatandaşlar arasında daha iyi bir yaşam standardı ile sonuçlanacaktır (Onichakwe, 2016: 177). Yönetişim göstergeleri kavramı ilk kez Dünya Bankası'nca 1989 yılı yayınlanan bir raporda kullanılmıştır. Bir ülke iyi yönetişime sahipse devlet ve kamu kurumlarının yönetimi ile birlikte ekonomi de olumlu etkilenmektedir. Buradan hareketle iyi yönetişim ile toplumsal refah arasında bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Kurumsal İktisat yaklaşımı, sahip olunan kurumlar ve iktisadi yapı ile işleyiş arasındaki ilişkiyi kabul etmektedir (Coşkun vd., 2019: 220).

Refah endeksi Legatum Enstitüsü tarafından yayınlanmaktadır ve refah seviyesi belirlenirken 9 değişken dikkate alınmaktadır. Her değişken yaklaşık 12 alt bileşenden oluşmakta ve toplamda 104 alt bileşen olmaktadır. Bu 9 değişken; ekonomik kalite, iş ortamı, yönetişim, kişisel özgürlük, sosyal sermaye, emniyet ve güvenlik, eğitim, sağlık ve doğal çevreden oluşmaktadır. Çalışmada 9 alt bileşenden ekonomik kalite refahı temsilen kullanılmıştır. Endeks, arttıkça refah seviyesi yükselirken, azaldıkça refah seviyesi düşmektedir. (Legatum Institute, 2019b, 10). Ekonomik kalite; bir ekonominin sağladığı yaşam

standardı, ekonomik kapsayıcılık, tekel karşıtı politika, iş gücü katılımı, ticari rekabet gücü ve ticarete açıklık konusunda ülkeleri sıralamaktadır (Legatum Institute, 2019c).

Dünya Yönetişimi Göstergeleri Dünya bankası tarafından yayınlanmaktadır. Çalışmada kullanılan hükümet etkinliği ile hukukun üstünlüğü verisi Dünya Yönetişim Göstergeleri arasında yer almaktadır. İki değişken de -2,5 ve 2,5 arasında değer almakta ve 2,5'a yaklaştıkça hükümet etkinliği ile hukukun üstünlüğü artmakta, tersi durumda ise azalmaktadır. Hükümet etkinliği; kamu ve sivil hizmetlerin kalitesine ve politik baskılardan bağımsızlık seviyesine, politika oluşturmaya ile politikaları uygulama kalitesine ve hükümetin bu politikalara bağlılığının güvenilirliğine göre değişmekte diğer bir ifadeyle bu unsurlardan oluşmaktadır. Hukukun üstünlüğü, toplum tarafından kuralara uyma ve kurallara ilişkin algıları, sözleşme uygulama niteliği, mülkiyet hakları, polis ile mahkemeler gibi suç ve şiddete yönelik olasılıklardan oluşmaktadır (World Bank, 2017a, 2017b). Tablo 1'de çalışmada kullanılan 29 ülkenin 2007-2017 dönemi ekonomik refah, hükümet etkinliği ile hukukun üstünlüğünün seyri verilmiştir.

Tablo 1: Seçilmiş Geçiş Ekonomilerinde Ekonomik Refah, Hükümet Etkinliği ve Hukukun Üstünlüğünün Seyri (2007-2017 Dönemi)

Ülkeler	Ekonomik Refah		Hükümet Etkinliği		Hukukun Üstünlüğü	
	2007	2017	2007	2017	2007	2017
Arnavutluk	55,42	54,29	-0,41	0,08	-0,65	-0,40
Azerbaycan	55,54	59,83	-0,79	-0,16	-0,88	-0,56
Beyaz Rusya	67,67	67,2	-1,11	-0,35	-1,21	-0,82
Bulgaristan	57,95	61,34	-0,01	0,26	-0,05	-0,04
Çekya	72,29	72,48	0,90	1,02	0,91	1,12
Çin	66,86	71,87	0,18	0,42	-0,54	-0,26
Ermenistan	60,50	56,95	-0,38	-0,10	-0,50	-0,16
Estonya	70,98	68,99	1,04	1,12	1,17	1,28
Gürcistan	53,78	57,05	0,11	0,57	-0,35	0,33
Hırvatistan	65,39	62,17	0,47	0,58	0,09	0,33
Kazakistan	60,68	66,67	-0,58	0,01	-0,95	-0,41
Kamboçya	58,05	67,52	-0,90	-0,66	-1,14	-1,06
Kırgızistan	51,49	60,71	-0,78	-0,72	-1,32	-0,93
Laos	62,75	62,64	-0,90	-0,36	-0,96	-0,88
Letonya	66,56	65,61	0,48	0,90	0,76	0,93
Litvanya	66,79	64,10	0,70	0,98	0,73	0,99
Macaristan	62,72	66,86	0,70	0,51	0,96	0,52
Makedonya	49,79	56,55	-0,21	0,14	-0,43	-0,24
Moldova	54,19	57,13	-0,82	-0,51	-0,51	-0,41
Kosova	58,24	61,72	-0,22	0,15	-0,15	0,01
Polonya	62,71	67,14	0,39	0,63	0,43	0,47
Romanya	60,33	62,51	-0,32	-0,17	-0,09	0,39
Rusya	60,77	62,81	-0,39	-0,08	-0,97	-0,79
Slovakya	68,42	67,13	0,73	0,81	0,49	0,57
Slovenya	73,99	69,97	0,94	1,17	0,92	1,02

Sırbistan	56,50	57,76	-0,23	0,19	-0,47	-0,19
Tacikistan	50,72	55,73	-1,11	-1,12	-1,29	-1,35
Ukrayna	55,74	55,42	-0,67	-0,46	-0,73	-0,71
Vietnam	60,25	66,58	-0,24	0,00	-0,49	0,07

Not: Ekonomik refah verisi Legatum Institute (2019a)'dan, hükümet etkinliği verisi World Bank (2019a)'dan ve hukukun üstünlüğü verisi World Bank (2019b)'den alınmıştır. Geçiş ekonomilerinin belirlenmesinde Bulut (2019) makalesinden yararlanılmıştır.

Tablo incelendiğinde, 2007 yılı en yüksek ekonomik refah seviyesine Slovenya'nın sahip olduğu ve onu Çekya'nın izlediği, en düşük seviyenin ise Makedonya'da gerçekleştiği ve onu Tacikistan'ın takip ettiği görülmektedir. 2017 yılına gelindiğinde en yüksek ekonomik refah seviyesi sırasıyla Çekya ve Çin'de olduğu, en düşük seviyenin ise sırasıyla Arnavutluk ve Ukrayna'da gerçekleştiği görülmektedir. Hükümet etkinliğine bakıldığında, 2007 yılında en yüksek Estonya ve onu takiben Slovenya'da gerçekleşirken, 2017 yılına gelindiğinde en yüksek seviye Slovenya ve takiben Estonya yer almaktadır. En düşük seviye ise 2007 yılında Beyaz Rusya ve Tacikistan'da olduğu, 2017 yılına gelindiğinde Tacikistan ve Kırgızistan'da gerçekleştiği tablodan görülmektedir. Hukukun üstünlüğü 2007 yılında en yüksek Estonya ve Macaristan'da gerçekleşirken, 2017 yılında en yüksek seviye Estonya ve onu takiben Çekya'da olmuştur. En düşük seviye ise 2007 yılında, Kırgızistan ve Tacikistan'da olurken 2017 yılına gelindiğinde Tacikistan ve Kamboçya'da gerçekleşmiştir. Genel olarak 2007 yılından 2017 yılına ekonomik refah, hükümet etkinliği ile hukukun üstünlüğünün artış gösterdiğini söylemek mümkün gözükmemektedir.

II. Literatür Taraması

Literatürde hükümet etkinliği ile refah arasındaki ilişkiye yönelik ampirik çalışmalar az sayıda bulunmaktadır (Bkz. Caruana (2010), Sacks ve Levi (2010), Güney (2018)). Yapılan çalışmalarda genellikle hükümet etkinliği ile refah arasında olumlu bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir (Bkz. Caruana (2010), Sacks ve Levi (2010), Güney (2018)). Diğer yandan yönetim göstergeleri ile toplumsal refah arasındaki ilişkiyi teorik anlamda inceleyen çalışmalar da literatürde mevcuttur (Bkz. Coşkun vd. (2019)). Hükümet etkinliği ile refah arasındaki ilişkiye yönelik ve bu konuya yakın çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Güran ve Cingi (2002), Veri Zarflama Analizi yöntemini kullanarak 55 ülkedeki devlet müdahalesinin ekonomik çıktılarına etkisini ölçmüşlerdir. Yapılan çalışma sonucunda, düzenleme aracının harcama aracına göre ekonomik çıktılar üzerinde daha belirleyici olduğunu belirlemişlerdir. Diğer yandan devlet müdahalesindeki başarının gelişmişlik düzeyine bağlı

olduğu bulunmuştur. Diğer bir çalışmada Caruana (2010), 27 Avrupa Birliği ülkesinde 2006 Eurostat verilerini kullanarak refah devletinin verimliliğini ve etkililiğini ölçmüştür. Yapmış olduğu çalışma sonucunda, iyi yapılandırılmış refah devlet harcamalarının etkili olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Benzer bir çalışmada Sacks ve Levi (2010), 17 Sahra altı Afrika ülkesinde hükümet etkinliği ile sosyal refah arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, sivil bürokrasisi, güvenilir kolluk kuvvetleri ve iyi altyapıya sahip ülkelerde yaşayan vatandaşların, kurumsal nüfuzun zayıf olduğu bölgelerde yaşayanlardan daha yüksek düzeyde gıda güvencesine sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

Dietrich ve Bernhard (2016), gelişmekte olan ülkelerde devlet kapasitesinin üç kritik refah sonucu, bebek ölümü, eğitim ve temel beslenme ile ilişkisini araştırmışlardır. Yapmış oldukları çalışmada, devlet kapasitesini içeren modellerde demokrasinin bebek ölümlerini veya temel beslenmeyi etkilediğine dair güçlü kanıtlar bulamamışlardır. Diğer yandan demokrasinin eğitim çıktılarına olumlu yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Başka bir çalışmada Çukadar (2017), Dumitrescu ve Hurlin nedensellik testini kullanarak 2000-2015 döneminde 11 Merkezi ve Doğu Avrupa geçiş ekonomisini kullanarak ekonomik serbestleşme ile kamu büyüklüğünün sosyo-ekonomik göstergeler üzerindeki etkisini incelemiştir. Yapmış olduğu çalışma sonucunda, ekonomik serbestleşmenin ve kamu büyüklüğünün sosyo-ekonomik göstergeler üzerinde meydana gelen değişimi açıkladığını tespit etmiştir.

Güney (2018), 1990-2014 yılları arasında Sistem-GMM metodundan yararlanarak 22 Avrupa Birliği ülkesi ve Türkiye’de hükümet etkinliğinin sosyal refah düzeyine etkisini incelemiştir. Sosyal refah ilişkin olarak mal ve hizmet yardımları ve vergi indirimlerini kullanmıştır. Çalışma sonucunda, hükümet etkinliğinin sosyal refahı anlamlı ve pozitif yönde etkilediğini belirlemiştir. Diğer bir çalışmada Coşkun vd. (2019), Türkiye ve 5 gelişmekte olan ülkede Dünya Bankası tarafınca yayınlanan Yönetişim Göstergeleri ile toplumsal refah arasındaki ilişkiyi teorik olarak araştırmışlardır. Çalışmada İnsani Gelişme Endeksi ve Sosyal Gelişme Endeksi kullanılmıştır. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, yönetim ilkeleri oluşturmanın ve sürdürmenin ekonomik ve kalkınma anlamında toplumsal refah üzerinde arttırıcı etkiye sahip olduklarını tespit etmişlerdir.

III. Veri Ve Yöntem

Bu çalışmada 29 geçiş ekonomisinde 2007-2017 döneminde hükümet etkinliği ve hukukun üstünlüğü ile ekonomik refah arasındaki ilişki araştırılmıştır. 29 geçiş ekonomisi ve 2007-2017 döneminin seçilmesinin nedeni, verilerin bu ülkelerde 2007-2017 döneminde

sürekli olmasından dolayıdır. Çalışmada bağımlı değişken olarak kullanılan ekonomik refah verisi Legatum Institute (2019a)'den, bağımsız değişken hükümet etkinliği verisi World Bank Data (2019a)'dan ve kontrol değişkeni hukukun üstünlüğü verisi World Bank Data (2019b)'dan alınmıştır. Tablo 2'de kullanılan değişkenler ve tanımlamaları verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenler ve Tanımlamaları

Değişken ve Kısaltması	Kaynak
Ekonomik Refah (RFH)	Legatum Institute (2019a)
Hükümet Etkinliği (HKT)	World Bank Data (2019a)
Hukukun Üstünlüğü (HKK)	World Bank Data (2019b)

Çalışmada değişkenler arasındaki ilişki Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi kullanılarak araştırılmıştır. Çalışmada öncelikle yatay kesit bağımlılığı testi yapılmış ve ardından yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmada tek modelin tahmini yapılmış ve model aşağıda (Denklem 1) verilmiştir.

$$\text{Model: } RFH_{2it} = \alpha_{it} + \beta_1 HKT_{it} + \beta_2 HKK_{it} + u_{it} \quad (1)$$

IV. Ampirik Analiz

Seçilmiş 29 geçiş ekonomisi temelinde hükümetin etkinliği, hukukun üstünlüğü ve ekonomik refah arasındaki ilişki Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi ile incelenmiştir. Bu kısımda, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi ve verilerin yatay kesit bağımlılıklarının test edilmesi yer almaktadır.

A. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Ampirik analizler uygulanırken çalışmada kullanılmış olan değişkenlerin arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı halinde, bu durum göz önünde bulundurulmadan analiz yapılması sonuçları etkilemektedir (Pesaran, 2004). Bu nedenle ilk olarak yatay kesit bağımlılığı testi yapılacaktır.

Breush ve Pagan (1980) LM testi; zaman aralığı kesit sayısından büyük olduğunda uygulanmakta, kesit sayısı zamandan büyük olduğunda, Pesaran (2004) CD_{LM} testi yapılmaktadır (Denklem 2). Zaman ve kesit eşit olduğu durumda ise Pesaran CD_{LM2} testi

uygulanır. Diğer yandan Pesaran vd. (2008) tarafından heterojen panelde BP_{LM} testi hata kesit bağımsızlığının istatistiklerini önyargıyla ayarlanmış bir biçimini (Bias-Adjusted CD Test) geliştirilmiştir.

$$CD_{lm} = \sqrt{\frac{1}{n(n-1)} \sum_{i=1}^{n-1} \sum_{j=i+1}^n (T\hat{\rho}_{ij}^2 = \pi r^2 - 1)} \quad (2)$$

Yatay kesit bağımlılığı testi sonucunda bulunan olasılık değeri 0,05'ten küçük olduğunda yatay kesit bağımlılığının olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilmektedir. Diğer bir ifadeyle, yatay kesit bağımlılığının olduğunu ifade eden alternatif hipotez %5 anlamlılık düzeyinde kabul edilmektedir (Pesaran vd., 2008).

Yatay kesit bağımlılığı testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir;

Tablo 3: Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Değişkenlerde Yatay Kesit Bağımlılığı	HKT		HKK		RFH	
	İst.	Olas.	İst.	Olas.	İst.	Olas.
CD_{LM1} (BP,1980)	1565.95	0.0000	1462.95	0.0000	1192.23	0.0000
CD_{LM2} (Pesaran, 2004)	39.6885	0.0000	36.0740	0.0000	26.5737	0.0000
CD_{LM} (Pesaran, 2004)	24.0333	0.0000	23.2825	0.0000	9.81458	0.0000
Bias-Adjusted CD Test	38.2385	0.0000	34.6240	0.0000	25.1237	0.0000

Tablo incelendiğinde, olasılık değerlerinin tüm değişkenlerde 0,05'in altında olması sonucunda değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı belirlenmiştir. Bu nedenle çalışmada yatay kesit bağımlılığını dikkate alan test tekniği tercih edilmiştir.

B. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi Sonucu

Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi yatay kesit bağımlılığını dikkate almaktadır. Diğer yandan panelde kullanılacak serilerin farklı düzeyde durağan olmaları halinde ve aralarında eşbütünleşme ilişkisi olmadığında da uygulanabilmektedir. Nedensellik testi Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testine dayanmaktadır. Granger nedensellik testi geliştirilen VAR modeli aşağıda (Denklem 3 ve 4) sunulmuştur (Emirmahmutoğlu ve Köse, 2011: 871-872).

$$X_{i,t} = \mu_i^x + \sum_{j=1}^{k_1+d \max_i} A_{11,j} X_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_1+d \max_i} A_{12,j} Y_{i,t-j} + u_{i,t}^x \quad (3)$$

$$y_{i,t} = \mu_i^y + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{21,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{22,ij} y_{i,t-j} + u_{i,t}^y \quad (4)$$

$d \max_i$, her i birimi için sistemde oluşan en büyük eşbütünleşmeyi ifade eder.

Tablo 4'te Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi sonuçları verilmiştir;

Tablo 4: Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi Sonuçları

ÜLKE	HKT=>RFH		RFH=>HKT		HKK=>RFH		RFH=>HKK	
	İst.	Olas.	İst.	Olas.	İst.	Olas.	İst.	Olas.
Arnavutluk	0.461	0.497	3.768*	0.052	0.006	0.939	0.825	0.364
Azerbaycan	0.934	0.334	7.5***	0.006	0.003	0.959	1.473	0.225
Beyaz Rusya	1.428	0.232	1.737	0.187	0.745	0.388	0.175	0.676
Bulgaristan	0.079	0.778	0.503	0.478	1.046	0.306	12.957***	0.000
Çekya	10.296***	0.001	0.758	0.384	2.550	0.110	7.962***	0.005
Çin	7.102***	0.008	1.216	0.270	0.001	0.978	0.522	0.470
Ermenistan	2.228	0.136	1.062	0.303	2.713	0.100	0.004	0.947
Estonya	1.502	0.220	0.167	0.683	10.146***	0.001	0.024	0.877
Gürcistan	1.096	0.295	0.228	0.633	6.368**	0.012	2.120	0.145
Hırvatistan	0.001	0.971	0.183	0.669	0.244	0.621	0.002	0.967
Kazakistan	8.743***	0.003	2.985*	0.084	1.936	0.164	2.164	0.141
Kamboçya	0.999	0.318	0.042	0.837	0.095	0.758	3.134*	0.077
Kırgızistan	0.488	0.485	0.786	0.375	2.537	0.111	8.957**	0.003
Laos	1.862	0.172	0.628	0.428	1.791	0.181	3.561*	0.059
Letonya	0.432	0.511	0.447	0.504	0.996	0.318	1.478	0.224
Litvanya	1.250	0.264	0.064	0.800	0.098	0.755	0.005	0.946
Macaristan	0.296	0.586	0.000	0.991	4.225**	0.040	0.321	0.571
Makedonya	0.406	0.524	1.170	0.279	1.469	0.226	4.876**	0.027
Moldova	0.119	0.730	0.001	0.982	2.036	0.154	2.912*	0.088
Kosova	0.078	0.779	0.922	0.337	2.236	0.135	45.071***	0.000
Polonya	0.000	0.991	0.578	0.447	0.741	0.389	0.776	0.378
Romanya	1.275	0.259	0.999	0.318	1.123	0.289	4.783**	0.029
Rusya	31.295***	0.000	0.395	0.529	0.046	0.831	1.095	0.295

Slovakya	10.569***	0.001	2.989*	0.084	0.986	0.321	1.881	0.170
Slovenya	0.029	0.866	2.143	0.143	1.352	0.245	5.417**	0.020
Sırbistan	0.801	0.371	0.114	0.736	0.194	0.660	0.158	0.691
Tacikistan	1.903	0.168	0.088	0.766	1.277	0.258	0.932	0.334
Ukrayna	0.077	0.782	9.5***	0.002	0.308	0.579	0.407	0.523
Vietnam	0.004	0.951	4.12**	0.042	0.492	0.483	2.012	0.156
Ortalama	123.75***	0.000	79.8**	0.030	84.401**	0.013	161.33***	0.000

Not: *** %1 ** %5, * %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo incelendiğinde, hükümet etkinliği ve hukukun üstünlüğü ile ekonomik refah arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ülkeler anlamında sonuçlara bakıldığında; Çekya, Çin, Kazakistan, Rusya ve Slovakya’da hükümet etkinliğinden ekonomik refaha doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Arnavutluk, Azerbaycan, Kazakistan, Slovakya, Ukrayna ve Vietnam’da ekonomik refahtan hükümet etkinliğine doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Sadece Kazakistan ve Slovakya’da bu ilişki çift yönlü olarak bulunmuştur.

Hukukun üstünlüğü ile ekonomik refah arasındaki ilişkiye bakıldığında, Gürcistan, Hırvatistan ve Macaristan’da hukukun üstünlüğünden ekonomik refaha doğru bir ilişki bulunmuştur. Bulgaristan, Çekya, Kamboçya, Kırgızistan, Laos, Makedonya, Moldova, Kosova, Romanya ve Slovenya’da ekonomik refahtan hukukun üstünlüğüne doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hükümet etkinliği ile ekonomik refah arasındaki ilişkinin nedeni olarak, hükümet performansı sonucunda politikalar daha hızlı ve planlı şekilde işlemesi ile birlikte gelişmişlik üzerinde etkili olabilecektir. Artan gelişmişliğe bağlı olarak da refah seviyesi yükselebilecektir. Diğer yandan ekonomik anlamda refahın yükselmesi ile birlikte iyileşen ülkesel durum sonucunda yönetim de etkilenebilecektir. Hukukun üstünlüğü ile ekonomik refah arasındaki çift yönlü ilişkinin sebebi olarak, hukukun üstünlüğü ile birlikte ülkenin yasallık düzeyi artmakta, politikalar ve işlemlerin yasal zeminde ilerlemesi birçok alanı etkileyebilecektir. Bunun sonucunda da ekonomik refah etkilenebilmektedir. Ekonomik refah ile birlikte artan gelişmişliğe bağlı olarak iyileşen ülke durumu ile birlikte hukukun üstünlük düzeyi de değişebilmektedir. Ekonomik refahın artması sonucu hukukun üstünlüğü ve hükümet etkinliği de artmakta, çünkü artan refah daha kaliteli yönetimi ve dolayısıyla hukukun üstünlüğünü ve hükümet etkinliğini gerekli kılmaktadır.

Sonuç

Dünya’da 1960 yıllar sonrasında sosyal refah devleti anlayışı gelişmiştir. Ülkeler bu süreçten sonra sosyal refah devleti fonksiyonuna daha da önem vermişlerdir. Başka bir ifadeyle sosyal refahı arttırmaya çalışmışlardır.

Hükümet etkinliği ve hukukun üstünlüğünün ülkeleri birçok yönden etkileyebilmekte ve ekonomi de etkilenenler arasında önemli bir yere sahip olmaktadır. Yönetişimin ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınma için önemli olduğuna ve bölgesel büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğuna dair yeterli kanıt vardır. Hukukun üstünlüğü ve hükümet etkinliği ulusal mevzuatın uygulanmasını etkilemekte ve bu durum ülkelerin kalkınmaları üzerinde etki yapmaktadır. Böylelikle ülkeler arasında yönetim farklılığı bölgesel ve yerel makamların farklı verimlilik özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca kurumsal kapasite, uzun vadeli hedeflere ulaşılmasını ve büyüme ve istihdamı artırmak için muazzam potansiyele sahip yapısal reformların uygulama kapasitesini engellemektedir. Buna ilave olarak yolsuzluk algısının devlete ve kamu politikalarına olan güveni baltalamakta ve böylelikle hukukun üstünlüğü ve hükümet etkinliğini olumsuz etkilemektedir. Burada özellikle kamu alımlarında rekabetin sağlanması hukuka üstünlüğün ve hükümet etkinliğinin sağlanmasında ve böylelikle sosyal refahın gerçekleşmesinde etkili olacağı söylenebilir. Azgelişmiş veya gelişmiş ülkeler açısından ayrıca bölgesel ve yerel otoritelerin idari kapasiteleri de önem taşımaktadır. Bir başka bulgu, daha zayıf yönetişimin bölgelerin çevresel performansını ve kamu yatırım kararlarını ve tüm tarafların katılımını ve siyasi sürece katılımı olumsuz etmesidir. Bu bağlamda yeterli bir kurumsal çerçevenin oluşturulması ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı ve dolayısıyla sosyal refahı artıracığı ifade edilmektedir. Yönetişim kalitesinin halk sağlığı, temel hizmetlere erişim, sosyal güven ve politik meşruiyet üzerinde önemli bir etkisi olduğuna dair kanıtlar da bulunmaktadır (Europäische Kommission, 2017).

Dünya Yönetişim Göstergeleri arasında yer alan ve Dünya Bankası tarafından yayınlanan hükümet etkinlik düzeyi ile hukukun üstünlüğü ülkeleri birçok yönden etkileyebilmektedir. Yüksek bir hükümet etkinlik düzeyi sonucunda uygulanan politikalar hızlı, planlı, programlı ve verimli şekilde olabilmektedir. Bunun sonucunda da ülkede ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel vb. anlamda iyileşmeler yaşanabilmektedir. Yaşanan iyileşmeler ile birlikte gelişmişlik seviyesine bağlı olarak ekonomik refah da artabilecektir. Diğer yandan hukukun üstünlüğü ile birlikte ülkede yürütülen işlemler, faaliyetler ve politikalar yasal bir zeminde işleyebilecektir. Uygulanan politikaların yasal olması, kayıt dışılığın düşmesi gibi

faktörler sonucunda gelişmişlik ve ekonomik refah seviyesinde önemli etkilere neden olabilecektir.

Bu çalışmada, Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi kullanılarak 29 geçiş ekonomisinde 2007-2017 döneminde hükümet etkinliği ve hukukun üstünlüğü ile ekonomik refah arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda, hükümet etkinliği ve hukukun üstünlüğü ile ekonomik refah arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Hükümet etkinliği ile birlikte politikaların; planlı, programlı ve hızlı bir şekilde işlemesi sağlanabilecek ve hukukun üstünlüğü ile bu politikalar yasal zeminde işleyerek ülkenin gelişmişliğine ve dolayısıyla refahına etki edebilecektir. Diğer yandan ekonomik refahın sağlanması ile birlikte ülkenin durumu iyileşmekte, gelişme sağlanabilmekte ve bunun sonucunda da yönetim göstergelerinde de değişim meydana gelebilmektedir. Çalışma sonucundan hareketle, ülkelerin hükümet etkinliği ile hukukun üstünlüğüne önem vermelerinin ekonomik refah üzerinde önemli etkiler meydana getirebileceği ifade edilebilir.

Kaynakça

- BREUSCH, Trevor S. and PAGAN, Adrian R. (1980), “The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics”, *The Review of Economic Studies*, Vol:47(1), 239-253.
- BULUT, Remzi (2019), “Geçiş Ekonomileri ve Ülkeleri”, *Ayrıntı Dergisi*, Vol: 6(70), 57-63.
- CARUANA, Clyde. (2010), “Measuring the Efficiency and Effectiveness of the Welfare State: A Comparative Study of the EU-27 Member States”, *Bank of Valletta Review*, Vol:42, 75-106.
- CHİBBA, Michael (2009), “Governance and development”, *World Economics*, Vol:10(2).
- COŞKUN, Bayram; SÜSLÜ, Bora ve PANK, Çiğdem (2019), “Türkiye İçin İyi Yönetişim ve Toplumsal Refah İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Vol: 33(1), 219-241.
- ÇUKADAR, Pınar Özdemir (2017), “Piyasalaşma Sürecinin Geçiş Ekonomilerinde Refah Devleti Anlayışı Üzerine Etkileri”, *Maliye Dergisi*, Vol:173, 244- 264.

- DIETRICH, Simone and BERNHARD, Michael. (2016), “State or regime? The impact of institutions on welfare outcomes”, *The European Journal of Development Research*, Vol: 28(2), 252-269.
- EMIRMAHMUTOGLU, Furkan and KOSE, Nezir (2011), “Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels”, *Economic Modelling*, Vol: 28(3), 870-876.
- Europäische Kommission (2017). Meine Region, mein Europa, unsere Zukunft. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion7/7cr_de.pdf Erişim Tarihi: 09.11.2019.
- GRANGER, Clive WJ (1969), “Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods”, *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 424-438.
- GÜNEY, Taner (2018), “Hükümet Etkinliğinin Sosyal Refah Düzeyi Üzerindeki Etkisi”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Vol: 14(4), 919-928.
- GÜRAN, Mehmet Cahit ve CINGI, Selçuk (2002), “Devletin ekonomik müdahalelerinin etkinliği”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, Vol:3, 56-89.
- Legatum Institute (2019a), “Prosperity Rankings: Full 2018 Data Set”, The Legatum Prosperity Index, İnternet Adresi: <https://www.prosperity.com/about/resources>, Erişim Tarihi: 26.07.2019.
- Legatum Institute (2019b), “Legatum Prosperity Index 2018: Methodology Report”, The Legatum Prosperity Index, İnternet Adresi: <https://www.prosperity.com/about/resources>, Erişim Tarihi: 26.07.2019.
- Legatum Institute (2019c), “Prosperity Rankings Table 2018”, The Legatum Prosperity Index, İnternet Adresi: <https://www.prosperity.com/about/resources>, Erişim Tarihi: 26.07.2019.
- ONICHAKWE, Charles Chimezie (2016), “The role of good governance and development administration in national development”, *International Journal of Development and Management Review*, Vol: 11(1), 176-186.
- PESARAN, M. Hashem (2004), “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels” *CESifo Working Paper Series*, 1229.

PESARAN, M. Hashem; ULLAH, Aman; YAMAGATA, Takashi (2008), “A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence”, *The Econometrics Journal*, Vol:11(1), 105-127.

SACKS, Audrey and LEVI, Margaret (2010), “Measuring government effectiveness and its consequences for social welfare in sub-Saharan African countries”, *Social Forces*, Vol:88(5), 2325-2351.

TODA, Hiro Y. and YAMAMOTO, Taku (1995), “Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes”, *Journal of econometrics*, Vol:66(1-2), 225-250.

World Bank (2017a), “Government Effectiveness: Estimate”, Data Catalog, <https://datacatalog.worldbank.org/government-effectiveness-estimate-0>, Erişim Tarihi: 04.08.2019.

World Bank (2017b), “Rule of Law”, Data Catalog, İnternet Adresi: <https://datacatalog.worldbank.org/rule-law-estimate-0>, Erişim Tarihi: 04.08.2019.

World Bank Data (2019a), “Government Effectiveness: Estimate”, Worldwide Governance Indicators, İnternet Adresi: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?Id=ceea4d8b&Report_Name=WGI-Table#, Erişim Tarihi: 26.07.2019.

World Bank Data (2019b), “Rule of Law: Estimate”, Worldwide Governance Indicators, İnternet Adresi: http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Id=ceea4d8b&Report_Name=WGI-Table, Erişim Tarihi: 26.07.2019.